

6-7 Eylül Olaylarının Ulus ve Zafer'de Yansıtılışı

The Reflection of 6 - 7 September Events in Ulus and Zafer

A. Elif Emre KAYA

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Bölümü Araştırma Görevlisi

Özet

Bu çalışma, 6-7 Eylül olayları ve ardından yaşanan gelişmeleri Ulus ve Zafer gazetelerinin yansıtma biçimlerini incelemektedir.

Bu çalışma ile amaçlanan iktidarla kurdukları ilişkileri birbirine tamamen zıt olan iki gazetenin yaşanan önemli bir olayı kamuoyuna nasıl yansıttıklarını ortaya koyabilmektir. Çalışma, iki kısımdan oluşmaktadır. İlk kısımda, olayların ortaya çıkışı ve gelişimi farklı yönleriyle ortaya konulmuştur. İkinci kısımda ise, Ulus ve Zafer gazetelerinin olayları kamuoyuna nasıl yansıttıkları incelenmiştir. Bu kısımda, gazetelerin 6 Eylül 1955 - 30 Eylül 1955 tarihleri arasındaki nüshaları, nitel içerik analiz tekniğiyle taranmıştır. Bu yolla, gazetelerin iktidara karşı duruşlarının olayları kamuoyuna iletme biçimlerini etkileyip etkilemediği, hangi gazetede olayın hangi boyutunun ön plana çıkarıldığı ve gazetelerin olayı sunuş biçimlerinde benzeşen ve ayrılan yönlerinin neler olduğu irdelenmiştir.

Çalışma sonunda Zafer gazetesinin olaylarda DP politikalarını desteklediği ve olayı DP'nin tanım-lamaları ile aynı yönde sunduğu, buna karşılık Ulus gazetesinin DP'yi olaylar ve olaylara ilişkin politikalar nedeniyle eleştirdiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: 6-7 Eylül Olayları, Ulus Gazetesi, Zafer Gazetesi.

Abstract

This article occurs the reflection forms of the events and the developments of the events in Ulus and Zafer paper.

We aimed that how the newspapers, which are related with the government in two different ways, reflected the events to the public

The article has two parts. In the first part, we looked that the starting and the developing of the events by considering the different views. In the second part we analysed that the reflection of Ulus and Zafer paper to the 6-7 th September events. In this part which we evaluates the papers with qualitative content analysis, we appreciated that how newspapers made the news about the events and which parts of the events they were interested in and also we inspected the similar and different looking ways of the papers to the events.

We found by this study, the paper Zafer which supported DP, used the frames with DP and discussed the events with only DP's arguments. The paper Ulus, which is opposite the ruling party DP, used different frames from government and also it discussed the government's views and politics about the events.

Keywords: 6th - 7 th September Events, Ulus Paper, Zafer Paper.

1. Giriş

Bu çalışmanın konusu; 1955 yılının Eylül ayında Kıbrıs meselesinin görüldüğü Londra Konferansı sırasında, 6 Eylül günü Selanik'te Atatürk'ün doğduğu eve Yunanlılar tarafından bomba atıldığı yönünde çıkan haber üzerine, 7 Eylül gününün erken saatlerine kadar İstanbul, İzmir ve Ankara'da olayı protesto için toplanan grupların başta Rum azınlıklar olmak üzere tüm azınlıkların can ve mallarına yönelik gerçekleştirdikleri çeşitli şiddet hareketlerinin ve olayların ardından yaşanan gelişmelerin iktidar partisi DP'nin yayın organı Zafer ile ana muhalefet partisi CHP'nin yayın organı Ulus'ta yansıtılma biçimlerinin irdelenmesidir.

Çalışma, iki kısımdan oluşmaktadır. İlk kısımda, olayın çıkışı ve gelişimi verilmekte, böylelikle halen tartışılan bazı noktaların farklı değerlendirmelerde göz önüne alınarak, genel bir çerçeve içine oturtulabilmesi amaçlanmaktadır. Gazete analizlerini kapsayan ikinci kısımda ise; Ulus ve Zafer'in 6-7 Eylül olaylarını nasıl yansıttıklarını incelenmektedir. Gazetelerin 6 Eylül 1955- 30 Eylül 1955 tarihleri arasındaki nüshalarının, nitel analiz tekniğiyle incelendiği bu kısımda, gazetelerin olaya ilişkin hangi haberleri, nasıl verdiği, hangi olayları ön plana çıkardığı irdelenmekte, iki gazete arasında örtüşen ya da ayrışan yönlere işaret edilmektedir. Böylelikle, gazetelerin iktidara karşı duruşlarının, olayları kamuoyuna iletme biçimlerine etkisinin irdelenmesi hedeflenmektedir.

Çalışmanın amacı; iktidarla ilişkileri birbirine zıt olan iki yayın organının, 6-7 Eylül olaylarını nasıl yansıttıklarını incelemektir. Araştırmanın varsayımı ise, DP ile yandaşlık ilişkisi içinde olan Zafer'in olayın sunumunda hükümetin olayı tanımlama biçimlerinden yararlanacağı, olayı hükümetin çerçevelediği sınırlar içerisinde tartışacağı ve hükümetin olaya ilişkin olarak ürettiği politikaları destekleyeceği buna karşılık, karşıtlık ilişkisi içinde olan Ulus'un ise olaya farklı tanımlama biçimlerinden bakacağı, hükümetin ortaya koyduğu tanımlama biçimlerini sorgulayarak, olayı farklı yönleri ile tartışacağı ve hükümetin olaya yönelik politikalarını eleştireceği üzerinedir.

Bu çalışmanın, konuya ilişkin araştırmalar olmasına karşın, basın üzerinden bir incelemeye tabi tutulmasıyla ayrıldığı düşünülmekte ve çalışmayla ortaya konulacakların hem basın tarihi açısından, hem de siyasal tarih açısından önemli ölçüde katkı sağlayacağına inanılmaktadır.

2. 6-7 Eylül Olaylarının Ortaya Çıkışı, Gelişimi, Olayların Toplumsal Boyutu ve Olaylara İlişkin Tartışmalar

2.1. Olayların Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Türk toplumu için siyasi, ekonomik ve toplumsal açılardan önemli olan 6-7 Eylül olaylarını ayrıntılı bir biçimde incelemeye geçmeden önce, araştırmacıların yaptıkları yorumların verilmesi, hem konunun öneminin anlaşılması bakımından, hem de olaya farklı yönlerden yaklaşılması gerektiğini göstermesi açısından yararlı olacaktır.

Tevfik Çavdar, 6-7 Eylül olaylarının azınlıkların göç etmesine yol açarak, İstanbul'un çok kültürlü mozaikini sona erdirdiğini ifade ederken (2000: 57); Hüseyin Bağcı ise, olayların o zamana kadar başarılı bir yönetim gösteren DP için, ilk büyük şok olduğunu ve bu olaylar sonrası Başbakanın popülerliğini yitirmeye başlayıp, aydınların ve subayların hükümet politikasına karşı olumsuz tepkilerinin artmaya başladığını belirtmiştir (1990:110). Sina Akşin (1998: 234) ise, 6-7 Eylül olaylarını, Tan olayında olduğu gibi devletin hukuk dışına çıkmasının üzücü bir başka örneği olarak tanımlarken, Feroz Ahmad (1996: 66) ise olayları, Türk kentlerindeki bastırılmış gerilimlerin, açığa çıkması olarak nitelmiştir.

DP'nin on yıllık iktidarının ikinci perdesi olan 1954-1957 yılları arasında yaşanan ve ülke içinde ve dışında güven kaybına uğranması nedeniyle önemli bir olay olarak nitelenen 6-7 Eylül olayları, 6 Eylül 1955'te Atatürk'ün Selanik'teki evine bomba atıldığı yönünde çıkan bir haber üzerine ağırlıklı olarak İstanbul olmak üzere, Ankara ve İzmir'de bazı grupların özellikle azınlıkları hedef tutarak giriştikleri şiddet eylemlerini içermektedir.

Yunanistan, İngiltere ve Türkiye'nin Kıbrıs'ın geleceğine ilişkin karara varmak için bir araya geldiği Londra Konferansı devam ederken, 6 Eylül günü radyo, öğlen haber bülteninde Atatürk'ün evinin bombalandığı haberini vermiş, İstanbul Ekspres'de bu haberi ikinci baskıyla halka duyurmuştur (1). Haberin duyulmasının ardından üniversite gençliği protesto için sokaklarda toplanmış ve halk da gençlerin bu eylemine geniş ölçüde katılım göstermiştir. Protesto eylemi gecenin ilerleyen saatlerinde biçim değiştirmiş ve başta azınlıklara olmak üzere bütün servet sahiplerine yönelik bir şiddete dönüşmüştür. Gazeteci-yazar Metin Toker İstanbul'un o geceki halini şu sözlerle anlatmaktadır: "... Bütün cadde kumaşlar, vitrinlerden çıkarılıp atılmış eşyalar ile doluydu. Buzdolapları, radyolar, çamaşır makineleri ortadaydı. Sonradan resmi yorumlar buna 'milletin asil heyecanı' gibi şatafatlı sıfatlar uydurmuşlardır. Fakat hareketin hiçbir asaleti yoktu. Taksim'den itibaren cadde geçilecek gibi değildi. Kumaşların üstünden Tünel'e kadar öyle gittik. Bu sırada etrafımızda elleri sopalı ve haydut kılıklı kimseler bir yandan onu bunu kırıyor, diğer taraftan amansız bir servet düşmanlığı yapıyorlardı" (1991: 144-145).

Olaylar, hükümetin İstanbul, İzmir ve Ankara'da sıkıyönetim ilan etmesine kadar bütün şiddetle sürmüştür. Emniyet güçlerinin görevlerini tam anlamıyla yerine getirmemiş olmaları nedeniyle olayların boyutunun büyüdüğü sıkça ifade edilmiştir. Gösterilerin ancak ordu birlikleri ile durdurulabildiği, ordu birliklerinin duruma hakim olmamaları halinde kanlı bir gece yaşanacağını ifade eden Hüseyin Bağcı, emniyet güçlerinin olaylara önce karışmadığını, daha sonra da önüne geçemediklerini belirtmektedir (1990: 110). Metin Toker de hükümet görevlilerinin kendilerini olayların akışına bıraktıklarını şu sözlerle aktarmaktadır: "Valinin dasında Dr. Namık Gedik bir koltuğa adeta serilmiş, şaşkın ve kararsızdı. Ankara yolunda olan Başbakan Menderes'ten sıkıyönetim ilan edildiği haberi, ben vilayette iken geldi. Harekatı bir korgeneral idare ediyordu. Askere ateş emri verilmişti. Fakat asker ateş etmiyordu (2). Zaten halk orada burada askeri alkışlıyor, onun gözü önünde tahrip ve yağma hareketini sürdürüyordu. Vali Fahrettin Kerim Gökay işi askerlere bırakmıştı. Dr. Gedik de öyle. Birkaç gün önce muhalefete şimşekler yağdıran adam şimdi süt dökmüş kedi gibiydi, bir şeye karışmıyordu" (1991: 144-145). Hasan İzzettin Dinamo da, Avrupalı gazetecilerin ve ajansların önünde polislerin kıpırdamadan dikildiklerini ve Pera Palas'ın camlarına fırlatılan taşlara hiç aldırış etmediklerini belirtmektedir (1971: 35).

Yoğun olarak İstanbul'da yaşanan, İzmir ve Ankara'da da etkisini gösteren olayların bilançosu ağır olmuştur. Kiliseler, azınlıklara ait okul, mağaza, ev vb. yerler tahrip edilmiş; Rumca yayınlanan gazetelerin bürolarına saldırmıştır. Çok sayıda gayrimüslimin yaralanmış, hatta hayatını kaybedenler de olmuştur. İzmir Fuarı'ndaki Yunan pavyonu, kilisesi ve konsolosluğu da yakılmış, limanda demirli olan iki Yunan motoru da batırılmıştır (3).

2.2. Olayların Toplumsal Boyutu

Olayların siyasiler ve basın tarafından nasıl tanımlandığına ve çerçevesine geçmeden evvel, genellikle gölgede bırakılan diğer yüzüne de bakılması gerekmektedir. Bu da gecenin ilerleyen zamanlarında olayların Kıbrıs meselesi ve Rum düşmanlığından çıkıp, "zenginlik ve refah" içinde yaşayan herkese ve herkesin malına dönüşmesidir. Erik Jan Zürcher'in (2000: 336) gecekondu sakinlerinin servete saldırısı olarak yorumladığı olaylar, DP'nin beş yıldır ürettiği ekonomi politikalarının sonucuna bağlamak mümkündür. Bu yorum, 1955'in sonlarına doğru DP milletvekillerinin ağzından dahi duyulmaktaydı. 1955 Kasımında Menderes yurt dışındayken, gizli bir oturum yapılmış, orada DP'li Emrullah Nutku şunları söylemişti: "Bu memlekette herkes aynı fedakarlığı yaparsa bir kalkınma olabilir. Fakat bir taraftan halktan fedakarlık istenirken, diğer taraftan her gün beş on milyonerin doğuşu halka ızdırap vermektedir" (Cumhuriyet'ten aktaran Gevgilili 1987: 108). Nutku'nun sözlerinin önemi yaşanan olaylarda halkın attığı sloganlar düşünüldüğünde anlaşılmaktadır.

Batı'nın eliyle ithal edilen ekonomik yapı ve tüketim alışkanlıklarının alt yapı açısından hazır olmayan bir ülkeyi bunalıma sürüklemesinin kaçınılmaz olduğunu düşünen Ali Gevgilili, kentlerin eski ve yeni sahipleri arasında oluşan gerilime değinerek 6-7 Eylül olaylarının analizine yardımcı olmaktadır: "... makineleşen kırlardan kopup gelen büyük emek orduları, kentlerin varoşlarında bulabildikleri gecekondu ve kavuşabildikleri ilk kentsel ortamı, içinden geldikleri eski dayanılmaz koşullara oranla, yeni bir uygarlık aşamasının belirtileri olarak sevinçle karşılayabiliyorlardı. Oysa kentlerin yerleşik güçleri başka bir deyişle saray ya da konak yaşamının eski alışkanlıklarını hala sürdürmeye çalışan gruplar, taşınmaz mallardan sağladıkları rantlarla keyif sürenler, çoğu orta sınıf ve ara tabakalar, ünlü bir atalar sözünde tanımlandığı gibi, "dağdan gelip bayırdakileri yerinden eden" bu yarı kırlı, yarı kentli geçiş toplumu insanlarından olağanüstü tedirgindiler. Görüyorlardı ki, kentler sadece yerleşik sınıflara ait birer kapalı alan olmaktan çıkmaktaydı. Bir yandan kapitalist üretim ilişkilerinin enflasyon, spekülasyon, vurgun koşulları içinde yepyeni ve töresiz bir varlıklılar sınıfı tüerken, öte yandan da İstanbul başta olmak üzere tüm büyük kentler adeta bir nicelik devrimine tanık oluyorlardı. Kırlardan kentlere dolup taşan yığınlar, eski kent yapısının alışılmış sahiplerini bir yana itmekteydiler. Bu, giderek modern burjuvazi ile işçi sınıfının karşılıklı etkilerini sahneye çıkaracak olan bir süreçtir"(1987:108-109).

Modern burjuvazi ile işçi sınıfının çatışması perspektifine sadık kalan Feroz Ahmad (1996:67) da, olayların İstanbul lümpen proletaryasının kentin görelisi olarak lüks ve zenginleri arasında zar zor geçinen köy kökenli kimselerin isyanı olarak nitelermekte, ayaklanan kalabalığın, "zenginlere acımasız bir düşmanlık" histerisiyle Rumlar'ın ve Türkler'in mağazalarını yağmaladığını ifade ederek, olayların DP politikalarına yönelik ilk kitlesel tepki olarak da okunabileceğinin altını çizmektedir.

Metin Toker, o geceye ilişkin olarak, insanların "on binlerce para kazanıyorlar, iki paralık malı dünya kadar pahalıya satıyorlar" sözleri ile etrafa saldırdıklarını ve duvarlara Rumlara ilişkin yazılar yazsalar da, zenginlere ve servete çatan yazıların da yer aldığını aktarmakta ve olayları 'haksızlıkla burulmuş kalplerin tahrip histerisi' olarak nitelermektedir. Yazar, Adnan Menderes'in "her mahallede milyoner" olacağı şeklinde özetlediği ekonomi politikasının halkta derin yaralar açtığına gördüğünü ifade etmektedir. Burada altı çizilmesi gereken Toker'in anlatımında vurgulamış olduğu hükümetin olaylara başta müdahale etmeyip, olayların DP'nin politikalarına yönelik bir tepkiye dönüşünce emniyet kuvvetlerinin harekete geçirildiğini ima eden "... hükümeti tedbir alınması için harekete geçmesini, rüzgarın bir anda bu yönde ters esmesiyle açıklamak mümkündür" ifadesidir (1991: 144-145). Bu yorum, emniyet güçlerinin hareketlerine ilişkin soru işaretlerine cevap olabilmesi açısından önemlidir.

Hükümet, olaylar sonrası yaptığı açıklamada, sorumlu olarak komünistleri gösteriyordu. "Dün gece İstanbul'da olanlar komünistler tarafından planlanan provokasyona ve sabotaja dayanmaktadır" yönündeki ifadenin ardından, 45 kişi tutuk-

lanıyor ve olayları provoke etmekten yargılanıyorlardı. Tutuklanan kişiler arasında tanınmış simalardan Aziz Nesin, Kemal Tahir, Hasan İzzettin Dinamo, Asım Bezirci, Hulusi Dosdoğru ve Müeyyet Boratav, Can Boratav gibi isimler yer alıyordu. Çoğu araştırmacı, yapılan tutuklamaların herhangi bir kanıtı dayanmadan yapıldığını ve siyasi polis kayıtlarından, titizlik gösterilmeden alelacele çıkarılıp uygulamaya konulan bu hareketin gayri ciddiliğinin listede yer alan isimlerin bazılarının ölmüş, bazılarının ise o sırada izinli ya da kaçak durumda olmayan askerler olmasından da anlaşılacağını ifade etmektedirler (Konuya ilişkin ayrıntılı bilgi için bkn: Akşin, 1998: 234, Ceylan, 1996: 66; Dinamo, 1971: 10; Dosdoğru, 1993: 41; Eroğul, 1998: 174).

2.3. Olaylara İlişkin Tartışmalar

Hükümetin açıklamasının sonrasında, "hiçbir delile dayandırılmadan" kendilerini hapiste bulan "komünistler", orada bulunma sebeplerini hükümetin kendi suçunu yükleme komplosu olarak değerlendirmişlerdir. Bu isimlerden biri olan Hasan İzzettin Dinamo, olaylarla hiçbir bağlantıları olmadığını aksine kendilerini hapse yollayanların olayın tertipleycileri olduğunu ve kendi kabahatlerini gizlemek için gözlerini solculara çevirdiklerini ifade ederken (1971: 43), Harbiye Zindanlarında kader birliği yaptığı Hulusi Dosdoğru da, hükümetin suçu kendilerine yıkmaya çabasında olduğunu vurgulamıştır (1993: 35).

Sıkıyönetim mahkemelerinde yargılanmaya başlayan bu kişiler, özellikle dışarıdan gelen haberleri duydukça ve gazetelerde yazılanları okudukça cezalandırılacaklara inandıklarını ifade etmişlerdir. Hasan İzzettin Dinamo anılarında, Kemal Tahir'in eşi Semiha'nın DP organı olan Son Havadis'te fıkra yazarlığı yapan Vala Nurettin'den getirdiği sıkıyönetim komutanı Nurettin Aknoz'un "İstanbul'u yıktıran o heriflerdir. Hepsine müstahak oldukları cezayı verdireceğim. On on beşini sallandıracağım geri kalanını da yirmişer, otuzar yıl zindanda çürüteceğim" yönündeki bilginin Harbiye Zindanları'nda buz gibi estiğini ifade etmektedir (1971: 38). Hulusi Dosdoğru da yine o dönemlerde yakalanan çapulculara kendilerini kıskırtanın komünistler olduğu yönünde Nurettin Aknoz Paşa'nın baskı yaptığı ve olayların 'esas' kıskırtıcılarının bu işlerin komünistlerin başının altından çıktığı yalanına çevrelerini inandırmaya çalıştıkları yönündeki haberlerin morallerini bozduğunu ve umutsuzluğa kapıldıklarını anlatmaktadır (1993: 49-50).

Mahkeme yaklaşık on ay sürmüştür ve hükümetin suçlu olarak gösterdiği kimseler dava sonucunda beraat etmişlerdir. Hulusi Dosdoğru verilen kararı iktidardakilerin üzerine bir takım baskıların oluştuğu yöndeki sözlerini şöyle açmıştır: "Yöneticilerin 6-7 Eylül'de Rum kiliselerine, mezarlıklarına, ayazmalarına, din adamlarına yapılan çirkin saldırıların Hıristiyan Batı Bloğu'nu derinden etkilediğini, Haçlı seferlerinden kalma düşmanlıkları körüklediğini geç kavradılar. Kolluk güçlerinin ellerini kollarını bağlayıp, olaylara seyirci kalmalarını kimsenin akli almıyordu. Bütün bu olayları daha önceleri köklerini kazdık diye uluslararası anti-komünist örgütlerinden paralar aldıkları bir avuç fişli komünistin tertipleyip

yaptırıldığına, Batılılar'ın inanmaları beklememeliydi. Olaylar hemen hemen dünyanın gözleri önünde olmuştu ve Batı, tertipçiler hakkındaki hükmünü vermişti" (1993: 37). Hasan İzzettin Dinamo ise İsmet İnönü'ye bir mektup yazıldığı ve mektubu değerlendiren İnönü'nün Mecliste bu kişilerin saliverilmesi talebini ileri sürmesi ile millî emniyetin de delile dayanmadan ilk adımda attığı hareketi artık devam ettiremeyeceğini anlamış olması ihtimali birleşince, kendini ve arkadaşlarını savuran 6-7 Eylül kasırgasının dindiğini ifade etmektedir (1971: 65).

Olaylar sonrasında soruşturmaya uğrayan diğer grup ise EOKA terörünün ortaya çıkışı sonrasında, bazı Kıbrıslı Türklerin kurmuş olduğu anti terörist bir örgütlenme olan Kıbrıs Türktür Derneği olmuştur (4). Dernek üyelerinden olan Ahmet Emin Yalman'ın (1997: 1648), olayların ardından derneğin bütün mensuplarının toplatılıp, Harbiye'de en kötü şartlar içinde tutulduğunu ve ağır hakaretlere uğratıldığını ifade etmesine karşın, Hasan İzzettin Dinamo (1971:35) derneğin hükümet tarafından desteklendiğini, olaylardan sonra ise kendini kurtarma adına derneği öne sürdüğünü belirtmiş, Hulusi Dosdoğru (1993: 57) da dernek üyelerinin hapiste olsalar dahi, koşullarının komünistlerinki ile aynı olmadığını giriş çıkış dahi yapabildiklerini ileri sürmüştür.

Dönemin basını olayları "komünist tertibi" olarak ifade etmişlerdir. Basının aynı tanımlamadan hareket etmesinde sıkıyönetimin koymuş olduğu "6 Eylül olayların komünistlerden başkalarının yaptığı yolunda yazı ve yorumlar yasaktır" (Aktaran, Dosdoğru, 1993: 54; Topuz, 1996: 110) tebliğinin etkisi göz önüne alınmalıdır (5).

8 Eylül 1955 tarihli Cumhuriyet'te "Kıbrıs İçin" başlıklı yazıda; hükümetin Kıbrıs davasında başarılı olmak üzere olduğu bir anda çıkan olaylarda, komünist parmağı olduğu belirtilmiş, bu tahrikçi grupların halkın hislerini kullanarak, gösterileri başka yollara sürükledikleri ifade edilmiştir. Tahrikçileri dış çıkarlara hizmet eden kimseler olarak niteleyen yazar, bu kimselerin amaçlarını da ulusal çıkarlara kastetmek, Türkiye'yi dış ülkeler önünde zor durumda ve yalnız bırakmak olarak göstermiştir (Aydın Tarihi, 187). 9 Eylül 1955 tarihinde Kazım Şinasi Dersan tarafından kaleme alınan yazıda da, olaylar Türkiye'nin küçük düşürülmeye çalışıldığı bir tertip olarak ele alınmış, olayların haklı bir tepkinin içine sızmış başka unsurların etkisi ile bu hale geldiği belirtilmiştir (Aydın Tarihi, 186-187).

9 Eylül 1955 tarihli Tercüman'da "Efendiliğimize Yakışmayan Hareketler" başlıklı yazıda gençliğin gösterileri haklı bir coşkunun içine vatanperverlik hislerini istismar eden ve bir kısım halkın bilgisizliğinden yararlanılarak önceden hazırlanmış ve ulusal çıkarlara kasteden gizli bir tertibin karışması olarak görülmektedir (Aydın Tarihi, 84-85). 11 Eylül 1955 tarihli Milliyet'te çıkan "Türk Milletinin 6 Eylül Vakasıyla Alakası Yoktur" başlıklı yazıda da, olaylar yine haklı bir protestonun "Kızılar" tarafından istismarı olarak ele alınmaktadır (Aydın Tarihi, 87). Aynı gün Milliyet'te çıkan bir başka yazıda da olaylar aynı şekillerde tanımlanmakta, komünizmin bu olayda parmağı olduğunun ispatı olarak mülkiyete, sermayeye ve mabetlere olan saldırılar gösterilmektedir. Yazıda ayrıca solculuktan kurtulmanın

yolu olarak bir 'ava' girilmesi önerilmektedir (Aydın Tarihi, Milliyet, "Bugün değilse, hiçbir gün" 11 Eylül 1955 : 89).

Zafer'de yayınlanan 13 Eylül 1955 tarihli "Dünkü Tarihi Celse" başlıklı yazıda, Başbakanın olayları komünist tahriki olarak nitelediğine ve düşmanların başarılı olmasını ise zeminin tahrike uygun olması olarak açıkladığına dikkat çekilmektedir. Hüseyin Cahit Yalçın da aynı gün Ulus'ta, "Başlayan Tahkikat" başlık yazısında, olaylar hakkında benzer ifadeler kullanmakta, farklı olarak emniyet güçlerinin azimli davranmamalarının mutlaka açıklanması gerektiğini ifade etmektedir. Yalçın'a cevap, Yeni İstanbul'un 14 Eylül 1955 tarihinde yayınladığı "Fevkalede Toplantıdaki Konuşmalar" başlıklı yazı ile gelmiştir. Yazıda, Başbakan Menderes'in emniyet güçlerinin kitlenin karşısında haklı bir hareket mi karşındayız diyerek tereddüde düştüğü, bu nedenle hareketsiz kaldıklarını ifade ettiği aktarılmaktadır (Aydın Tarihi, 95-96). Aynı gün Hürriyet'te Şükrü Kaya'nın "Türk Polis ve Zabıtası" başlıklı yazısında da Başbakanın, zabıta ve emniyet güçleri ellerinden geleni yaptılar ifadesinin yüreklere su serptiği yorumu yapılmaktadır (Aydın Tarihi, 96). 29 Eylül 1955 tarihli Cumhuriyet'te yayınlanan Doğan Nadi imzalı "Türk umumi efkari uyanık olmalıdır" başlıklı yazıda da yerinde ve haklı bir mitingin maksatlı unsurların fırsat bulmaları ile gölgelendiğini ve asıl amacın dışına çıkıldığını ifade edilmektedir. Bu olayda saf vatandaşların kötü yollara sürüklendiğini ifade eden Nadi, azınlık düşmanlığı yaratmanın bu memleketeye yapılacak en kötü şey olduğunu vurgulamakta, bu tarz düşünenlere karşı halkın uyanık olması gerektiğini ifade etmektedir (Aydın Tarihi, 105).

Kıbrıs'ta yayınlanmakta olan 'Hür Söz' adlı bir Türk gazetesi de, 27 Aralık 1955 günlü sayısında Atina'da yayınlanmakta olan Vradini adlı gazeteye atfen hem son senelerde Kıbrıs'a yönelik hareketlerin hem de İstanbul'daki 6-7 Eylül olayların ardında Yunanistan'da meydana çıkarılan K.K.E adlı gizli bir komünist şebekesinin bulunduğu yazmakta idi (Armaoğlu 1963: 155-156 - 136).

Olayların ardından, CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'nün 7 Eylül günü İstanbul'da basına verdiği demeçte, milli bir felaket olarak nitelediği olaylardan dolayı üzüntüsünü belirtmiş ve gerçeğin ortaya çıkarılması için hükümete yardım edilmesini istemiştir (Ulus, 8 Eylül 1955). CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek de İzmir'de verdiği bir demeçte, yapılan hareketleri kanunsuz olarak vasıflandırmıştır (Ulus, 9 Eylül 1955). CMP de 7 Eylül'de yayınladığı bir bildiri ile hareketleri kanunsuz olarak nitelendirmiş ve olayları "bir komünist tertibi" olarak gören 7 Eylül günlü hükümet bildirisindeki görüşü aynen paylaştığını belirtmiştir (Hürriyet, 9 Eylül 1955'den aktaran Armaoğlu 1963:164- 165).

Sıkıyönetim süresinin belirlenmesi için toplanılan 12 ve 13 Eylül 1955 tarihli Meclis oturumlarında olayların karanlık yönleri aydınlatılmaya çalışılsa da, hükümetin çelişkili açıklamaları ve Meclis oturumunun bir an önce bitirilmesi yönündeki çabaları bir sonuca varılamamasına yol açmıştır. Hatta, Başbakan Adnan Menderes'in ve Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü'nün yaptıkları konuşmalarda

(Bağcı 1990: 111- 112, Ulus, 13 Eylül 1955), bir protesto olayının gerçekleşeceğinin bilindiği, fakat olayların bir anda patlak vermesi sonucu polisin bir tereddüt yaşadığı olaylara müdahale edilmediği açıklamalarını getirmeleri kafalardaki soru işaretlerinin daha da artmasına neden olmuştur. Bunun üzerine İsmet İnönü, soruların cevaplarının bulunabilmesi için Medisin çalışmasına devam etmesi gerektiğini belirtmiş ve bir önerge vererek, hükümetin sorumluluğu meselesinin incelenmesi istemiş, fakat her iki isteği de reddedilmiştir. Oturumda CMP adına konuşan Kırşehir milletvekili Ahmet Bilgin ve Kırşehir bağımsız milletvekili Osman Alişiroğlu da olaylarda hükümetin sorumluluğuna dikkat çekmişlerdir (Ulus, 13 Eylül 1955). Hatta Alişiroğlu hükümetin çekilmesi, başbakanın istifaya etmesi gerekliliğini ifade etmiştir (Armaoğlu 1963:169 ; Aydemir 2000: 190; Dosdoğru 1993: 90).

Hükümetin olaylardaki sorumluluğu konusu 1955'de dillendirildiği gibi, günümüzde de halen pek çok araştırmacı tarafından ileri sürülmektedir (6). Hükümetin, Türk halkının Kıbrıs'ın Yunanistan'la birleştirilmesine karşı olduğunu göstererek, Londra'da güç kazanmak istediği, bu nedenle de bu olayları düzenlediği ifade edilmektedir (Ahmad 1996: 67; Aydemir 2000:55; Bağcı 1990: 110; Eroğul1998: 174-175; Zürcher 2000: 336). Devlet erkanının olayların çıktığı sırada Ankara'ya gitmeye kalkması ve olayların örtbas edilmek istenmesi, olayların üç şehirde aynı zamanda, aynı saatlerde olmasının zihinlerde olayların önceden tertiplenmiş olduğunu ve böylesi geniş bir tertibin ancak her tarafa ulaşabilecek makamlar tarafından düşünülebileceği görüşleri (Aydemir 2000:181; Eroğul 1998:174-175) olayların hükümet tarafından düzenlemesinin delilleri olarak ortaya konmaktadır.

Hükümet olaylar sonrasında, görevli olan generallerden bazılarına işine son verilmesi, bazı vali ve emniyet güçlerinin yerlerinin değiştirilmesi ve İçişleri Bakanı Namık Gedik'in istifa etmesi yoluna gitmiş, bunların dışında olayın kapatılması yoluna gidilmiştir.

3. 6-7 Eylül Olaylarının Ulus ve Zafer'de Yansıtılışı

3.1. 6-7 Eylül Olaylarının Zafer'de Yansıtılışı

7 Eylül 1955 tarihli Zafer'in ilk sayfası yaşanan olaylara ayrılmıştır. Manşet, İstanbul ve İzmir'de sıkıyönetimin ilanını haber vermektedir. Haberde olay şu sözlerle aktarılmaktadır: "Selanik'teki tecavüz hadisesi yüzünden, İstanbul ve İzmir'de dün çok müessif kargaşalıklar oldu. Akşam saat 19.00'da Taksim Meydanı'nda başlayan bir nümayiş anide büyüyerek şehrin her tarafına sirayet etti. Yer yer yangınlar çıkarıldı. Mağaza vitrinleri tahrip edildi. Yaralananlar var". Gazetede olaya ilişkin ilk bilgiler, olayın sebebi olarak Selanik'teki bombalama hadisesini göstermekte olup, hükümet açıklamaları ile aynı çizgidedir.

Aynı günkü "Selanik'te Menfur Bir Tedhiş Hadisesi" başlıklı haberde ise; İstanbul Ekspres'ten farklı olarak, bombanın Atatürk'ün doğduğu evde değil, evin yanındaki bahçede patladığı ve sadece binaların camlarının hasar gördüğü belirtilmektedir. Yunan hükümetinin tedbir alacağına ve zararları ödeyeceğine dikkat çekilen haberde, Yunan yetkililerinin olayın hiçbir Yunanlı'nın işi olamayacağı yönündeki açıklamaları verilerek, Yunanistan 'olumlu' bir çerçeve içine yerleştirilmektedir. Başbakan Menderes'in 6-7 Eylül olayları ardından Yunanistan'a dostluk elini tekrar uzatması dikkate alındığında, Zafer'in hükümet politikaları ile paralelligi netleşmektedir. Haberin devamında, İstanbul'un dağınık ve büyük bir şehir olması ve olayların her tarafa bir anda yayılması, müdahalede geç kalınmasının mazereti olarak sunulmakta, ardından ordunun harekete geçirildiği ifade edilerek, hükümetin gerekeni yaptığına inandırılmaya çalışılmaktadır (7).

"Gizli ve Kirli Ellerin Tertibi" başlıklı haberde ise, olaylar "kızıl ajanlarla kara taassubun" işbirliği olarak açıklanmaktadır. Haberde, ulusal heyecan ile oluşan ortamda, gizli ve kirli ellerin ve yabancı çıkarların rahatlıkla hareket imkanı elde ettiği, coşkuya kapılan halkın, olayların içine sürüklendikleri vurgulanmaktadır (7 Eylül 1955). Olaylar sonrası, hükümet yetkililerinin yaptığı açıklamalar ile Zafer'in olayın faillerine ilişkin verdiği bilgi de aynı yönde olup, sıkıyönetim kararının isabetli bir karar olarak nitelenmesi de, hükümete her konuda tam destek verildiğini göstermektedir. Ayrıca, gazetenin kendisi gibi halkın da hükümetin yanında olduğu fikrini yerleştirmeye çalıştığı görülmektedir (8).

"Hükümetin Tedbirleri" başlıklı başyazıda, hükümetin açıklamalarından yola çıkılarak, olayların komünist tahriki sonucu olduğu, olayların mal ve mülk düşmanlığı şeklinde gelişmesinin komünist amaç ve tekniklere uyduğunun altı çizilmektedir (8 Eylül 1955). Olayları hükümetin ekonomi politikalarından doğan eşitsizliklere bir tepki duyanların gerçekleştirdiği yorumlarına karşıt olarak, olaylar komünizmin mal ve servet düşmanlığı şeklinde gösterilmeye çalışılmaktadır. Benzer amaçla, 9 Eylül 1955 tarihli, Zafer imzalı "Zararın Bilançosu" ve 10 Eylül 1955 tarihli Orhan Seyfi Orhon imzalı "Bir Bakıma Tahrikçilik" başlıklı yazılarda da komünistlerin memleketin itibarını kırmak ve iktisadi hayatını mahvetmek amacıyla olduklarını, buna da ulaştıkları belirtilmektedir.

Zafer, 12 Eylül günü 43 "kızılın" yakalandığı bildirmekte idi. Olayların tahrikçileri olarak gösterilen bu kimselerden bir kısmının bir müddet önce meydana çıkarılan gizli komünist partisine mensup kimseler olduğu ve olay gecesi Beyoğlu'nda buldukları vurgulanmaktadır. Ayrıca göz altına alınan komünistlerden yedi tanesinin çeşitli sol hareketlere katılmadan sanık olarak pek çok kez cezaevine girip çıktıkları bilgisi eklenerek suçlanan isimlerin olaylara etken oldukları sabitleştirilmeye çalışılmaktadır.

13 Eylül 1955 tarihli Zafer'de, Meclisin hükümetin aldığı tedbirleri onayladığı (9) ve sıkıyönetimi altı ay olarak belirleyen Meclisin tekrar tatile girdiği aktarılmaktadır. Haberde, ilk olarak Menderes'in yaptığı konuşmaya yer verilmekte,

Menderes'in konuşması samimi ve tatminkar olarak nitelenmektedir. Menderes'in olayları haklı bir coşkunun içine tahrikçi unsurların karışması olarak açıkladığı, mesullerin ortaya çıkarılacağı ve zararların telafi edileceği güvencesi verdiği ve olayların Türk eseri olmadığının bütün dünyaya ispat edileceği yer almaktadır. Daha sonra da Prof. Fuad Köprülü'nün, konuşmasında olayları komünist tertibi olarak yorumladığı vurgulanmaktadır. Meclis müzakerelerinden aktarılan diğer konuşmalar da söz alan bütün milletvekillerinin 6 Eylül hadiseleri dolayısıyla duyulan üzüntüyü belirterek, hükümetin yerinde kararının övüldüğü yönündedir.

16 Eylül 1955 tarihli Zafer'de Sıkıyönetim Mahkemeleri'nde duruşmaların başladığı haber verilmekte, ardından sonuçlanan davalarda Ankara'da bir kişinin bir aya, bir kişinin de 15 gün hapse mahkum olduğu, İzmir'de sıkıyönetim kararlarına aykırı yayında bulunan bir gazetenin kapatıldığı bildirilmekte idi. Haberde kapatılan gazetenin adının Sabah Postası olduğu ve kapatılmasına ilişkin bir zaman sınırlaması verilmediği belirtilmekte, Sabah Postası adlı gazetenin yeni bir isimle yayına devam etmek için başvuru yapması üzerine ise Sıkıyönetim Komutanlığı'nın bir tebliğ daha yayınlayarak, kapatılan gazetelerin süresi ne olursa olsun yeni bir isimle çıkmalarını yasakladığı belirtilmektedir.

21 Eylül 1955 tarihli Zafer, Başbakan Menderes'in Amerika Dışişleri Bakanının Dulles'a gönderdiği mesajı yayınlıyordu. Mesajda; Türkiye Yunanistan'a "müşterek emniyet mevzuu" nedeniyle elini uzatmakta, dünyanın içinde bulunduğu durum nedeniyle Türk-Yunan dostluğuna barış ve emniyet bakımından ihtiyaç olduğu belirtilmektedir. Ayrıca Kıbrıs meselesi nedeniyle Türk halkının gerildiği, fırsat kolayan komünist teşkilatın da bundan yararlandığını, olayların bu şekilde oluştuğu ifade edilmiştir. Türk milletinin duyduğu üzüntünün vurgulandığı yazı da, zararların telafisi ve suçluların bulunması için gereken her şeyin yapıldığının altı çizilmektedir.

28 Eylül 1955 tarihli Zafer'de yayınlanan "Millet İtimadından Şaşmamıştır" başlıklı yazıda, İl Genel Meclisi seçimlerine hazırlanıldığı günlerde, bireylerin kafalarında 6-7 Eylül olaylarının yer aldığını, olayların olumsuz bir tesir yapmasının beklenebileceği bu durumda dahi halkın hükümete duyduğu güvenin görüldüğü ifade edilmektedir. Zafer'e göre bunun sebebi, iç politikada uyarılan seri fırtınaların Türk kamuoyunu etkileyememesidir. Vatandaşların çıkarlarını bilen, DP iktidarının hizmetlerinden memnun kimseler olduğunu belirten yazar, memleketin yapmayı, politika yapmaya tercih ettiğine işaret etmektedir (10).

3.2. 6-7 Eylül Olaylarının Ulus'ta Yansıtılışı

7 Eylül 1955 tarihli Ulus'un manşeti "İstanbul ve İzmir'de Örfi İdare"dir. Haberde, sıkıyönetimi gerektiren olayların nasıl başladığını anlatmak için Selanik'teki bombalamanın duyulmasına kadar gidilmektedir. Ulus olayın Kıbrıs Konferansı'nın devamı sırasında Yunanlılar'ın Atatürk'ün evine bomba attıklarını, bahçeye atılan iki bombadan birinin patladığını, evin 17, konsoloshanenin 40 camının parçalandığı ve olay üzerine başlayan aramalar sonucunda polislin isimleri

açıklanmayan altı kişiye tutuklandığını ifade etmektedir. Zafer'den farklı olarak burada bombanın Atatürk'ün evine ve Yunanlılar tarafından atıldığının kesin bir ifade ile aktarılmış olduğu görülmektedir. Zafer'in temkinliliğinin Ulus'ta olmadığını gösteren benzer ifadeler, Şinasi N.Berker'in "Dolmuş" adlı köşesinde de yer almaktadır.

"Selanik Hadisesinin Tepkileri" başlıklı haberde, İstanbul ve İzmir'de bazı olayların yaşandığı bildirilmekte, bombalama ile gösteriler arasında neden sonuç ilişkisi kurulmaktadır. Gazete, "Dün Yapılan Nümayişler" ara başlığı altında, İstanbul ve İzmir'de meydana gelen zarara ilişkin olarak temkinli ifadeler kullanılırken, kamuoyunun hassas olduğu dönemde 'Kıbrıs Türktür' haberlerinin yer almasına devam ederek tutarsız bir politika sergilemektedir.

Gazetede yer alan 'son dakika' haberinde ise, Ankara'da da olaylar olduğu belirtilmektedir. Haberde, gazete baskıya verileceği sırada Ankara'da da gösterilerin başladığı, Siyasal Bilgiler ve Hukuk Fakülteleri öğrencilerinden bir grubun Cebeci'de toplanarak, Yunanistan aleyhinde gösteriler yapıp, Yenişehir'e yürümek istedikleri fakat emniyet güçlerince önlendikleri haber verilmektedir. Bu haber, dönemin teknolojik koşulların göstermesi ve özellikle de İstanbul Ekspres'in kısa zamanda ikinci baskıyı nasıl yapabildiğinin sorgulanmasının önünü açması bakımından anlamlıdır.

8 Eylül 1955 tarihli Ulus'un manşetinde, İsmet İnönü'nün olaylara ilişkin açıklaması yer almaktadır. İnönü'nün halka sakinlik tavsiye ettiği ve her vatandaşın asayişin sağlanabilmesi için hükümete ve sıkıyönetime yardım etmeleri gerektiğini vurguladığı aktarılmaktadır. Ulus'ta yer alan diğer haberler ise; Cumhurbaşkanı'nın Medisi topladığı ve bir tebliğ ile Ankara, İstanbul ve İzmir'de sıkıyönetim ilan edildiği ve kamu huzuru için sıkıyönetim kapsamına Ankara'nın da dahil edildiği bildirilmesi ile Londra Konferansı'nın ertelenmesi ve İngiliz tekliflerinin reddine ilişkindir.

9 Eylül 1955 tarihli Ulus'ta sıkıyönetim tebliğleri yer almakta, tebliğ üzerine, CHP'nin yıldönümü toplantılarının ertelendiği veya iptal edildiği haberi verilmektedir. Üçüncü sayfada ise; gösteriler hakkında üç ilde geniş bir araştırmaya girildiği ve buna bağlı olarak tutuklananların sayısının gittikçe arttığı bildirilmektedir. Kısa kısa verilen haberlerde İstanbul piyasasının durgun olduğu, kimliği meçhul cesetler bulunduğu - olaylar sonucunda verilen bilgi aslında üç kişinin öldüğüne ilişkindir fakat bu ifade ile resmi sonuçlarda belirtilenden daha fazla ölü olduğunu ima edilmektedir - ve son olarak da İzmir'de iki komünistin yakalandığı ifade edilmektedir. Bu noktada önemli olan, olaylarla komünistler arasında ilk kez bağ kurulmasıdır.

10 Eylül 1955 tarihinde Ulus'ta çıkan haberde, açılan tahkikatta üç generalin işine son verildiği, içlerinde siyasi polisin sabıkalı saydığı 33 komünistin olduğu, 2200 kişinin de tutuklandığı bilgisi verilmektedir. 11 Eylül 1955 tarihli Ulus'ta da

İçişleri Bakanı Namık Gedik'in istifa ettiği bildirilmekte, ardından da olaylar dolayısıyla idare amirlerinin değiştirildiği haber verilmektedir. Bu değişime göre; Kemal Aygün Emniyet Genel Müdürlüğü'ne, Beyoğlu Kaymakamı İstanbul Emniyet Müdürlüğüne, Konya Valisi de Ankara Valiliği'ne getirilmiştir.

Hüseyin Cahit Yalçın'ın "Son Olaylar" başlıklı yazısında, yaşanan olaylar "milli bir felaket" olarak tanımlamakta, olayların Türklere yararı olmayıp, aksine ülke itibarına zararlı olduğunu, Türkiye'nin itibarını tekrar kazanabilmek ve özellikle Yunan kiliselerinin yaydığı olumsuz propagandayı silmek için soğukkanlı olunması ve milli birlik ve dayanışma gösterilmesi gerektiğini ifade edilmektedir (12 Eylül 1955). Yalçın'ın ifadeleri İsmet İnönü'nün değerlendirmeleri ile aynılık taşımaktadır.

Aynı gün "Günün Işığında" köşesinde, Bülent Ecevit'in "6 Eylül Neden Oldu?" başlıklı yazısında, 6-7 Eylül "felaket günü" olarak tanımlamakta, gösterilerin farklı yerlerde aynı anda çıkışını, olayların kasıtlı ve tertipli olmasına bağlamaktadır. Ecevit yazısında, hükümetin yaptığı 'komünist tahriki' vurgusunun bu ihtimal üzerinde yoğunlaşılacağını gösterdiğini, kendisinin de Rum vatandaşlarına ve milli servet aleyhinde yapılan gösterilerin, tertibinde ya da oluştuğu anda komünist parmağı ihtimali olduğunu düşündüğünü vurgulamakta ve bunun aynı zamanda halkın sorumlu olmaması anlamına geldiği için 'sevindirici' olduğunun altını çizmektedir. Olayda ortaya çıkan kötü sonuçlardan ilkinin, emniyet teşkilatının zayıflığı olduğunu belirten Ecevit, ikincisinin ise komünistlerin memlekette geniş bir yer altı faaliyeti imkanı bulmalarına bağlamaktadır. Yazar, komünistlerin Batı demokrasilerinde bu hareket serbestisini bulmamalarını insan hakları anlayışı, birey özgürlüğünün, düşünce ve ifade özgürlüğünün, karşılıklı tolerans ve saygı geleneklerinin kök salmasına bağlamakta ve Türkiye'nin de bu gibi durumlara düşmemek için aynı yolu takip etmesi gerektiğine işaret ederek, hak ve özgürlüklerin halen yerleşmemişliğine dikkat çekmektedir. Yazısında emniyet teşkilatının da kuvvetlendirilmesi gerektiğini belirten Ecevit, emniyet üyelerinin fedakarlığından ve görev bilincinden şüphe edilmediğini, fakat zaman zaman da eksiklikleri gidermenin iyi olacağını hatta sıkıyönetimin böyle düzenlemelerin yapılabilmesi için uygun bir dönem olduğunu belirtmektedir.

"Tahrikçilerden 8'i dün yakalandı" başlıklı haberde, olay gecesi yapılan gösterilerin kötü sonuçlara ulaşmasında 'komünistler'in rolleri olduğunun anlaşıldığı ve komünistlikle itham olunanların (11) yakalandığı bildiriliyor, ardından olayın 'elebaşlılarının' isimleri açıklanıyordu (12). Haberde ayrıca, bu isimlerin 'meşhur 167'ler' arasında buldukları ve askeri mahkeme tarafından haklarında verilen cezaları tamamladıktan sonra, tahliye oldukları ifade edilerek, kamuoyu gözünde bu kimselerin suçlu oldukları sabitlenmeye çalışılmaktadır (12 Eylül 1955).

13 Eylül 1955 tarihli Ulus, İnönü'nün Medis konuşmasında, ulusal bir felakete uğrandığını ve bunda emniyet kuvvetlerinin devreye girmemesinin payı olduğunu, tahkikat sonunda hakikatlerin mevdana çıkmasını vetkililerden millete bekledik-

lerini ifade ettiği ve Meclisin toplantılarına devam etmesini ve eğer bilinmeyen sebepler yoksa sıkıyönetimin Ankara'dan kaldırılmasını istediği aktarılmaktadır. Konuşmada önemli olan olaylarda fevri hiddetlerde, dış ilişkilerdeki gerginliklerin etkisi olduğu kadar, toplumsal derinlerin de etkisi olduğunun altını çizmesidir. İnönü bu ifadesi ile olayın toplumsal yanını da göz önüne alınması gerektiğine işaret etmekte, böylelikle DP'nin topluma yönelik ürettiği politikalara da bir tepki olabileceğine dikkatleri çekmeye çalışmaktadır.

Hüseyin Cahit Yalçın'ın, "Başlayan Tahkikat" başlıklı yazısı, İnönü'nün görüşleriyle aynı yöndedir. Emniyet güçlerinin olayı önemsemediklerini ifade eden Yalçın, bu durumun ispatının da olayı hükümet yetkililerine hafif göstermeleri, bu nedenle de yetkililerin Ankara'ya hareket etmesi olduğunu belirtmektedir. Aslında emniyetin yetersiz olması gibi bir şey söz konusu olamayacağını, çünkü daha önce yaşanan deneyimlerin polis bu kuvvette olduğunu gösterdiğini söyleyerek, emniyet güçlerine eleştiride bulunan Yalçın, böylesi güce sahip kuvvetlerin nasıl "acz" içinde kaldığının karanlık olduğunu, bu karanlık noktanın açıklanmasına gerek olduğunu belirtmiştir. Ayaklanmanın tertipli olduğunu ifade eden Yalçın, yapılanların Türkün şerefini ve hakkını korumak ve saldırıyı protesto etmek çerçevesini çoktan aştığını ve aydın Türk vatandaşının bu gibi hareketlere girmeyeceğini, Atatürk sevgisinin Türkü coşkuya sevk etse dahi, yıkılığa ve yağmacılığa yönelmeyeceğini vurgulamaktadır. Son olarak Yalçın, bu hareketin sadece Rumlara yönelik alınamayacağını, görünüşte Kıbrıs davası olsa da, bunun bir bahane olup, bütün azınlıklara saldırı olduğunun göz önüne alınması gerektiğini belirtmektedir (13 Eylül 1955).

Ulus'ta ayrıca Meclisteki oturumlarda yapılan konuşmalara yer verilmiştir. Haberde Fuat Köprülü'nün konuşmasında; muhalefet adına konuşan kişilerin hükümeti töhmet altında gösterdiklerini, bu sözlerin söylenmemesi gerektiğini ifade ettiği aktarılmaktadır. Haberde ayrıca, Menderes ve Köprülü'nün konuşmalarından olayların takip edildiğini ve 150 çapulcunun yakalandığı ve hükümetin olaylardan önceden haberi olmasına ve gereken tedbiri almasına karşın, saati belli olmadığı için olayların bu şekli aldığı yönündeki açıklamaları yer almaktadır. Meclisten aktarılan diğer konuşmalar ise, sıkıyönetimin devamının sakıncalı olduğunu belirten CMP milletvekili Ahmet Bilgin'inki ve olaylardaki tavrını lakayt bulması nedeniyle hükümeti istifaya davet eden Kırşehir Milletvekili Osman Alişiroğlu'nunkidir (13).

"O haber daha başka gazetelerde de vardı" başlıklı haberde ise, TBMM'nin olağanüstü toplantısında İstanbul milletvekillerinden Aleksandros Hacopulos'un basın vatandaşı tahrir ettiğini ifade edip, Ulus'un bir haberini örnek gösterdiğini, oysa bu haberin başka gazetelerde de olduğu belirtilmekte, milletvekilinin belki muhalefet gazetesi olmasından ötürü Ulus'tan bahsetmiş olabileceğini fakat aynı haberin 'kendi' yayın organları Zafer'de de yer aldığına işaret edilmektedir (13 Eylül 1955). Bu haber, dönemin basın politikalarında muhalif ve yandaş basın ayrımını ortaya koyan bir örnek olması açısından önemlidir.

Ulus'ta 14 Eylül 1955 tarihli "En Tehlikeli Cephe" başlıklı yazıda, olaylar geniş anlamda ilk kez toplumsal boyutuyla ele alınmaktadır. Yalçın yazısında, düşmanlığın bomba atan Yunanlılara değil, zengin olan, refah içinde yaşayan zümreye karşı olduğunun altını çizmekte, olaydaki düşmanlığın siyasi değil, toplumsal olduğunu vurgulamaktadır. Olaya bu yönde karışanların planlı ve tertipli olmadıklarını, oluşan uygun zeminde zenginliğe hücum ettiklerini vurgulayan yazar, bu kargaşalığın da komünistlerin istifadesine yaradığına işaret etmektedir. Yalçın, komünistliğin gelişimine zemin hazırladığını düşündüğü bu hareketlerin, komünistlerden bile daha tehlikeli olduğunu dile getirmekte, bu kitlenin patlamaya hazır bomba gibi durdukça, komünistlerin elinde de daima koz olacağını ifade etmektedir. Komünist tehlikesini önlemenin yolunun zenginliğe karşı olan şikayetleri hafifletmek olduğunu belirten Yalçın, pahalılık ve darlığın kağıt üzerinde ortadan kalkmayacağını aksine bunun yıkıcı sonuçları olabileceğini belirterek, hükümet politikalarının olaylar üzerindeki etkisini ortaya koyup, düzeltilmesi yoluna gidilmesini istemektedir.

15 Eylül 1955 tarihinde Hüseyin Cahit Yalçın'ın yazdığı "Meclis Grubu'nun Kararı İle" başlıklı yazıda, Cumhuriyet'te çıkan haberde; Meclis toplantısından önce DP Meclis Grubu'na sıkıyönetimin süresine ilişkin izahat verildiği ve grubun altı ay üzerinde anlaşmasının ifade edildiği belirtilmektedir. Grup kararının, kararın katılaşması anlamına geldiğini belirten Yalçın, Meclise sadece onaylamanın kaldığına işaret etmekte, Anayasanın vazifelendirdiği Meclisin bu görevinin grup kararı alma yoluyla engellendiğinin altını çizmektedir. DP içinde grup kararı alınmaması halinde oylamanın sonucunun değişebileceğine işaret eden Yalçın, farklı sonuçların alınmasının bu yolla engellendiğini belirtmektedir.

Hüseyin Cahit Yalçın, "Parti Faaliyetleri" başlıklı yazısında ise , sıkıyönetim ilanını değerlendirmektedir. Üç büyük ilde sıkıyönetim ilanının olduğunu, bunun dışında kalan bölgelerde de memleketin ortak sorunlarıyla ilgilenen gazetelerin bulunmadığını, bu nedenle siyasi hayata ve fikir faaliyetlerine son verilmiş olduğunu ifade eden Yalçın, zaten kısıtlı olarak imkan tanınan siyasi toplantıların sıkıyönetim ilanı ile tamamen daraldığını belirtmekte, demokratik faaliyetlerin önüne set çekilmiş olduğunu vurgulamaktadır. Anayasa da bir ay olarak önerilen sıkıyönetimin altı ay olarak ilanını DP'nin muhalif yıllarındaki 'haklı' tepkilerini unutturmasına bağlayan Yalçın, sıkıyönetim ilanını gerektiren olayların her zaman olacağına, bu nedenle bu halin devamının gereksiz olduğunun altını çizmektedir.

19 Eylül günü Ulus'ta "Çetin İmtihan" başlığı ile yayınlanan yazıda Meclis toplantısının hükümetin sorumluluğu konusunda yeteri kadar tartışmalara imkan vermediği, hükümetin yeteri kadar hesap vermeden ve özellikle güvenoyu olmadan Meclis ile bağlantısını kestiğini belirterek şöyle deniyordu: "Bir defa toplantının konusu ilan olunan Örfi İdarenin tasdikidir. Bu dar çerçeve içinde karar verme ameliyesi mesuliyete muhatap olanların hareketlerini muhakeme etmek hududuna genişletilmemiştir. Böyle bir genişletme itimat meselesini ortaya kovma ve tabii acık ova basurma. hulusa ilk önce hükümet durumunu

aydınlatma keyfiyeti olurdu. Böyle bir mesele ortaya gelmedi: çünkü herkesten evvel iktidar grubu böyle bir duruma hazırlanmamıştı. Bu sebeple Örfi İdare kabulünün itimat meselesi ile münasebeti yoktur". Metin Toker, bu yazının Mediste konuşma fırsatı verilmeyen İnönü'nün sesini duyurmak istemesi üzerine ortaya çıktığını söyler (1991: 149). Yazının yayınlanmasından bir gün sonra Anadolu Ajansı bülteninde yayınlanan bildiri ile süresiz olarak kapatılmış, hatta aynı tarihli Hürriyet ve Tercüman gazeteleri de Ulus'ta çıkan makaleyi alıntılardıkları için 15 gün süre ile yayınları durdurulmuştur".

Sıkıyönetimin gazete kapatmaları bununla sınırlı kalmamıştır. Hergün "Amerika'nın bir tavsiyesi" başlıklı bir yazısı nedeniyle 15 gün; Ankara'da çıkan Medeniyet "Batı Trakya Türkleri ve Acıklı Durumları" başlıklı makalesi nedeniyle süresiz, 8 Aralık 1955 tarihli Dünya'nın "DP grubundaki huzursuzluk arttı" yazısı, Vatan'ın da "Bu Böyle Gidemez" başlıklı yazısı kışkırtıcı nitelikte görüldüğünden 15'er gün kapatılıyorlardı (Aydın Tarihi, No: 262: 42-45; Topuz 1996: 110- 112).

4. Sonuç ve Değerlendirme

6-7 Eylül olaylarının Ulus ve Zafer tarafından yansıtılışının değerlendirildiği bu çalışmada, ilk olarak 6-7 Eylül günü gerçekleşen olaylar farklı yönleriyle, farklı bakış açılarıyla sunulmaya çalışılmıştır. Olaylar hakkında ilk söylenebilecek olan, olaya ve olayın gelişimine ilişkin kesin bir tanım yapılmasının konuya ilişkin verilen bilgilerdeki tutarsızlıklar nedeniyle sağlıklı bir biçimde yapılamadığıdır.

Olaylar, iktidar tarafından bir komünist hareketi olarak tanımlanmış, dönemin basını da hükümetle aynı görüşü paylaşmıştır. Her ne kadar, komünistlerin dışında kimse olayın faili olarak gösterilemeyecek şekilde sıkıyönetim tebliği var olsa da, bu durumun bu yönde yayın yapmaya zorunlu oldukları anlamına gelmeyeceği düşünülmektedir.

Olayın faillerinin hükümet tarafından komünistler olarak gösterilmesi, hem bizzat bu suçlamayı yaşayan kişilerce, hem de dönemi araştıran kimseler tarafından kendi sorumluluklarına bir başkasına yıkma çabası olarak yorumlanmıştır. Olayların Londra Konferansı'nda güç elde edebilmek için hükümet eliyle hazırlanmış bir tertip olduğu pek çok kaynak tarafından ileri sürülmüş, bununla birlikte Yassıada mahkemelerinde yapılan yargılamada, hükümet ileri gelenleri bu yönde suçlu bulunmuşlardır.

Olayların Zafer'deki değerlendirme biçimlerine bakıldığında, gazetenin hükümetin tanımlamalarını aynı şekilde benimsediği ve yayınladığı haber ve yazılarla hükümetin ileri sürdüğü görüşleri desteklediği görülmüştür. Gazetede, DP hükümetinin olaylarda gereken her türlü gereği yerine getirdiği, herhangi bir görev ihmali olmadığını sürekli altı çizilmiştir. Hükümetin olayların ardından ürettiği politikalar, gazete tarafından tamamen desteklenmiş ve politikaların yerindeliğine ve gerekliliğine kamuoyunun da inandırılmasına çalışılmıştır. Zafer'de.

Ulus'ta da olduğu gibi halkı provoke edici nitelikte yazılar ve özellikle de karikatürler sıkça yer almış, bununla birlikte dış ilişkilerin nabzını tutan temkinli bir yayın izlenmeye de dikkat edilmiştir. Zafer'de, Ulus'a ve CHP muhalefetine yönelik eleştiriler de devam etmiştir. Ulus'un ve CHP'nin olaya ilişkin olarak ortaya koyduğu eleştirileri kamuoyu gözünde puan toplamak olarak yorumlanmış, bu nedenle de önemli toplumsal meseleleri parti çıkarına alet etmekle suçlanmışlardır.

6-7 Eylül olaylarında Türk Milleti'nin suçu olmadığı vurgusu her iki yayın organında vardır. Zafer de Ulus'tan farklı olarak sıkıyönetim kararı oldukça destek bulmuştur. Zafer'in hükümete yönelik olumsuz nitelikteki gelişmeleri ve hükümete yöneltilen eleştirileri ise sütunlarına taşımadığı tespit edilmiştir.

Ulus, 6-7 Eylül olaylarını yansıtırken temkinli davranarak, hükümetin olaya ilişkin tanımlamalarını destekler şeklinde değil de, daha çok aktaran rolünde verdiği görülmüştür. Yazı ve yorumlarda farklılaşılsa dahi, haberlerde özellikle de sol görüşlü kimselerin yakalanışına ilişkin ifadeler, hükümetin yorumları ve Zafer'in ifadeleri ile birebir örtüşmüştür. Ulus'ta ayrıca Zafer'den farklı olarak dış ilişkilerinin zedelenmesine ilişkin kaygılar olmadığı, olayın Yunanistan ile kurulan bağında ortaya çıkmıştır. Ulus'ta Zafer'den farklı olarak olayın sorgulanmaya çalışıldığı, hükümetin genel politikası ile bağlantı kurulmaya çalışıldığı ve hükümetin olaylardaki tutumuna dair eleştiriler getirip, olaylardaki sorumluluğuna işaret ettiği görülmüştür. Sıkıyönetim ilanının sorgulanması bu açıdan önemli bir örnektir. Ulus'un 6-7 Eylül olaylarına ilişkin olarak genellikle İsmet İnönü'nün açıklamalarını benimsediği görülmüştür. Hüseyin Cahit Yalçın'ın dışında olayların "toplumsal" yanına yer verilmemiş olup, yine de genel anlamda Zafer'de vurgulanmayan noktalara dikkat çekildiği gözlenmiştir.

Notlar

(1) İstanbul Ekspres'in olaya ilişkin yaptığı ikinci baskıya dair bazı soru işaretleri vardır. Radyo, haberi 13:00'de vermiş, gazete 13:30'da baskıya hazırlanmıştır. 16:30'da bütün kopyaların dağıtılmış olduğu göz önüne alındığında (Aktaran Ceylan, 1996:43-44) ve dönemin teknolojik koşulları ile birlikte düşünüldüğünde baskının daha evvel hazırlanmış olabileceği düşüncesi gündeme gelmektedir ki, bu iddia beraberinde gazetenin DP milletvekili Mithat Perin'e ait olması sebebiyle olayların hükümetin önceden planlandığı bir eylem iddialarını güçlendirir. Konunun ele alındığı "Güz Sancısı" adlı romanda da hem gazetenin önceden baskıya hazır durumda olduğu görüşü desteklenmekte, hem de haberin sunulduğu biçimindeki kısırtıcılığa işaret edilmektedir (Karakoyunlu, 1992; 154).

(2) Şevket Süreyya Aydemir, olayların çığırından çıktığı vakit İçişleri Bakanı, Vali ve Başbakanın ordu birliklerinin harekete geçirilmesi için Komutan Nurettin Aknoz'a emir verdiklerini ifade etmekte, fakat herhangi bir yazılı metne dayanmayan bu emrin ileride sorumluluk yaratabileceğini düşünen komutanın, emri yerine getirmedeğini, böylelikle ordunun korkunç bir gece yaşanmasının önüne geçtiğini ifade etmektedir (2000: 184- 185).

(3) Olaylardaki zarara ilişkin olarak farklı rakamlar telaffuz edilmesi nedeniyle burada yaratıcı olmamak için özellikle rakam verilmemiştir. Konuya ilişkin zarar tablolarını görmek için bkn: Demirel'den aktaran Ceylan, 1996: 101; Dosdoğru, 1993: 100 ;Güzel: 997: 163).

(4) Derneğe Adnan Menderes hükümetinin destek olduğu ve kurulmasına teşvik ettiği ifade edilmektedir (Ceylan, 1996: 19, Dinamo, 1971: 35).

(5) Sıkıyönetimin basına ilişkin aldığı diğer tedbirler şunlardır: Basın "ağırbaşlı" olduğu müddetçe sansür ya da kapatma gibi sınırlamalara gidilmeyecekti. Gazeteler günde bir defa çıkacak, ilave baskı ve ilanlar yapılmayacaklardı. Nato devletleri ve sıkıyönetim ile ilgili yayın yasaktı. Basınca dağıtımına imkan bulunmayan "işitme, tahayyül etme, hissetmeye" dayanan yayınların sıkıyönetimin yayınlarına temas ettiği takdirde sorumluların o günün şartlarına göre kanuni işleme tabi tutulacaklardı (Aydın Tarihi, No: 262: 15- 29). Kararları daha ayrıntılı görmek için bkn, Topuz, 1996: 110- 112.

(6) DP Hükümeti, Yassıada duruşmalarında, 6-7 Eylül olaylarından dolayı yargılanmış ve suçlu bulunmuştur.

(7) Hükümetin olaylar sonrasında halka yaptığı yardımlar sürekli gündemde tutulma yoluyla hükümetin sorumlu davranışlarına dikkat çekilerek , kamuoyu gözünde puan kazandırılmaya çalışılmaktadır. Örneğin 11 Eylül 1955 tarihli Zafer'de, olaylarda zarar görenlere banka ticaret ve sanayi odalarının 600 bin liraya yakın yardım yaptığı ve başbakanlığın 50 bin, Menderes'in şahsen 5 bin, Kızılay'ın da 100 bin liralık yardım yaptığı belirtiliyordu.

(8) Örneğin Cumhurbaşkanı ve Başbakana gönderilen teşekkür telgraflara yer verilmekte idi (11 Eylül 1955).

(9) Zafer haberde, hükümete yönelik eleştirileri göz ardı etmekte, olaylara ilişkin muhalefetin görüşlerine yer vermeyerek, hükümetin tam destek aldığı görüşünü yerleştirmeye çabalamaktadır.

(10) 1954 seçimleri öncesi CHP'nin mallarının hazineye devredilmesi sürecinin sonunda eleştiri yöneltildiğinde gelecek seçimlerin yaptıklarının haksız olup olmadığını göstereceği açıklamasını yapan hükümetin bu olaylar sonrasındaki seçimlere de aynı yaklaşımı göstermesi ile kendi içinde tutarlılığa sahiptir.

(11) Olayların komünistlerce işlendiğinin 'anlaşılması' üzerine harekete geçilip sol görüşlü kimselerin göz altına alınmasına gidilmesi, suç ile kimliğin örtüştürüldüğünü yani kişinin o görüşe sahip olması halinde suçlu olarak nitelenmesi için yeterli sebebe dönüşebildiğini göstermektedir.

(12) Haberde belirtilen isimler şunlardır: Faik Muzaffer Amaç, Mustafa Borküce, Asım Bezircioğlu, Veli Dolu, İlhan Berktaş, Sami Büyük, Suavi ve Ali Akça.

(13) Olaylara ilişkin CMP'nin Genel Başkanı Osman Bölükbaşı'nın ilk açıklaması, "vaki tecaüzleri takbih eden hükümet görüşüne tamamen iştirak ederiz" yönünde idi.

Kaynakça:

Ahmad, Feroz (1996). **Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)**. Çev., Ahmet Fethi. İstanbul: Hil Yayınları.

Akşin, Sina (1998). **Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi**. Ankara: İmaj Yayınevi.

Aydemir, Şevket Süreyya (2000). **İkinci Adam (1950-1964)**. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Ayın Tarihi, No:262 , Eylül 1955.

Bağcı, Hüseyin (1990). **Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası**. Ankara : İmge Kitabevi.

Çavdar, Tevfik (2000). **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1950 -1995)**. Ankara : İmge Yayınları.

Dosdoğru, M.Hulusi (1993). **6/7 Eylül Olayları**. İstanbul: Bağlam Yayınları.

Eroğul,Cem (1998). **Demokrat Parti**. Ankara: İmge Yayınevi.

Gevgilili, Ali (1987). **Yükseliş ve Düşüş**. İstanbul: Bağlam Yayınları.

Güzel, Şehmus (1997). **Türk Usulü Demokrasi**. Ankara: Doruk Yayınevi.

Karakoyunlu, Yılmaz (1992). **Güz Sancısı**. İstanbul: Simavi Yayınları.

Toker, Metin (1991). **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944- 1973 - DP Yokuş Aşağı 1954-1957**. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Topuz , Hıfzı (1996). **100 Soruda Başlangıçtan Bugüne Türk Basın Tarihi**. İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Yalman, Ahmet Emin (1997). **Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim (1922- 1971)**. İstanbul: Pera Yayınları.

Zürcher, Erik Jan (2000). **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**. İstanbul: İletişim Yayınları.

Gazeteler

Ulus'un 6 Eylül 1955-17 Eylül 1955 tarihleri arasındaki tüm kopyaları ve Zafer'in 6 Eylül 1955- 30 Eylül 1955 tarihleri arasındaki tüm kopyaları Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi arşivinden yararlanılarak taranmıştır.

